

"קיבל", "מצויין", "נתכווצה" במהדורות המ"אחרות.

ענין זה, כלומר ריבויים של תיקוני־סופר בין מהדורה למהדורה, יש בו כדי להוכיח ולהפ"גין שוב את הידוע על עגנון הסופר בכל הנוגע לשקידתו בלתי־הרגילה על כל אשר כתב, אף לאחר שנתפרסם. לגבי חוקר הלשון והסגנון, ואף לגבי מבקר הספרות, תיקוני־סופר כאלה הם אוצר בלום להכרת יצירותיו של סופר כלשהו. במישור הבלשני מעלה מנצור, אגב השוואת הגרסות השונות, מסקנות מאלפות לרוב, ודומה כי אפשר לסכם את מימצאיו בשני כיוונים: מן הצד האחד, מצביעים תיקוני־נוסח אלה על השפעה גר־ברת־והולכת של הלשון התקנית ושל הלשון החיה בארץ על סגנונו של עגנון; מן הצד השני, מלמדים התיקונים על דבקתו האדוקה של הסופר בתקנים של לשון־המשנה. כך, למשל, תיקן הוא את מינה של המלה "קרון", שבמהדורה קודמת היה זכר, ועשאו נקבה במהדורה מאוחרת, וזאת בהתאם למצוי בלשון־המשנה ובניגוד לנהוג בלשון ימינו.

דבקתו של עגנון בלשון חז"ל מגיעה לממד דים מפליאים, כפי שמדגים מנצור בפירוט רב. לשם היצמדות ללשון זו עקב עגנון מקרוב אחר מחקרי המדקדים שעסקו בלשון־המשנה, ולעתים קרובות אף התאים את לשונו למימצאיהם. פרק י"ב בספרנו, הנושא את השם "על יידועו של הצירוף מטיפוס 'שמו של שם'", הוא, לדעתנו, המעניין ביותר בסוגיה זו. כידוע, צירופים כגון "ביתו של אדם", הנפוצים בלשון ימינו, מקורם בלשון־המשנה. חוסר הידוע הפורמלי במלה שאחרי "של" עורר תמיהת בקרב חכמים, ויש שנהגו להוסיף ה"א אחרי ה"של", כפי שדורש ההגיון (וכפי שמצוי בחלק מן הדוגמות שבמשנה). אולם בשנות ה־30 רווחה הדעה, בעקבות "דיקדוק לשון־המשנה" של פרופ' סגל, כי הצורה הנכונה של צירופים אלה היא בהש"מסת הה"א. תיקוני־סופר שבכתבי עגנון מלמדים כי בשנים ההן אימץ לו הסופר מס־קנה זו, ובמהדורותיו שיצאו בשנות ה־30 השמיט את ה"א הידיעה ברוב המקומות שבהם היתה מצויה קודם־לכן. אולם בכך לא

בלשונו של עגנון

לשונם של הסופרים העבריים בני־דורנו לא זכתה עד כה לשימת־לב ראויה לשמה מצד חוקרי לשוננו; והלא העיון הלשוני היהו כיום בחינת אבן־השתייה לחקר היצירה הספר־רותית, שלא לדבר על ערכו של חקר לשונם של הקלאסיקנים המודרניים לקידום מחקר הלשון ולהבנת תהליכי ודרכי התפתחותה. אפילו לשון יצירתו של ביאליק עדיין לא נחקרה ביסודיות (אך יש להוכיח כאן לטובה את עיוניהם של הבלשנים א. אברונין וי. אבינרי באספקטים אחרים של לשונו של ביאליק). לעומת זאת הרבו בלשנינו להעמיק בלשון המקורות הקדומים, ואף השיגו הישגים מרנינים לכל הדעות. ולא יפלא הדבר: דורנו זה נשתפע בשפע של טקסטים חדשים שהועלו מגניזתם כגון מגילות ים־המלח, הג־ניזה הקאהירית וכן כתבות ארכיאולוגיות אין־ספור, והללו כמו הכתיבו לחוקרינו את תחום עיסוקם. אלא שעליידי כך נתקפחה הלשון החדשה, ואך בודדים נוטים כיום לתהות על קנקנה.

ספרו של ד"ר יעקב מנצור היהו, אפוא, מעשה חשוב ודבר־בעתו. ספר זה, שראשיתו בעבודת־דוקטור של מחברו, מוגש לנו כאן בגירסה מורחבת, צורפו אליו פרקים אחדים העוסקים אף בסגנונו של עגנון.

לכאורה, רוב פרקי הספר הזה עוסקים ב"קט"נות": כתיב מלא וחסר, פיסוק, זמני הפועל, מילות וכינויים, יידוע וחוסר יידוע, וכיו"ב. אלא שהמעין היטב ימצא כי בלי בירורים אלה לא ייתכן מחקר יסודי כלשהו. הפרק הדין בכתיב חסר/מלא מלמדנו, דרך־משל, שבעצם נכנע עגנון לכללי הכתיב המלא, וזאת חרף הצהרותיו בנגנות הטלת יו־דין וז'וין "מיותרים" (ור' דבריו ב"זכרונות האקדמיה ללשון העברית", י-יא, ע' 108). מנצור מראה לנו כי לעתים קרובות שינה עגנון מלים כגון "קבל", "מצויין", "נתכווצה" שבמהדורות המוקדמות של ספריו ועשאו

• יעקב מנצור: עיונים בלשונו של ש"י עגנון; הוצאת דביר, 1968; עמ' 260.

הברונים השודדים

"ברונים שודדים" היה הכינוי בו כינו איפרי קנזס באחד מקונטרסיהם (הדומים לקונטרסים של איכרי צרפת ערב המהפכה נגד אדוניהם הפיאודליים) את עתודי המונופולים ואילי ההון. זאת על משקל אדוניה הפיאודליים של אירופה של ימי הביניים. אצילים אלה, שישבו בטירות הבצורות וניצלו את רפיונו של השלטון המרכזי, היו מביאים תחת חסותם את האיכרים העצמאיים ומנצלים את כוחם לגביית כל מיני מסים ותשלומים, שאיפשרו להם להקים צבא פרטי ולרכוש כוח פוליטי. ברונים אלה נראים כאכזריים ילדותיים מול עתודי ההון של ארה"ב, ממש כשם שריבו הידוע של ריצ'ארד לב"הארי, אם למשול משל אחד מרבים, עם מלך צרפת על טירת שאטוֹגֵייאר לא היה אלא תיגרת אכזריים עקרה לעומת התמודדות הנפילים בין גולד ודרו, מצד אחד, לבין ה"קומודור" ואנדרבליט, מצד שני.

הציביליזציה, כידוע, איננה נולדת מעצמה, וצריכה היא למאיצים ומדרבנים. מה שעשו האוטוקרטים הגדולים במזרח עשו התעשיינים ואנשי הממונות במערב. כמובן, הם עשו מה שעשו לא מתוך מיסיונריות ציביליזטורית, אך בסופו של חשבון, אף אם נתעב את דמותם או נסבור כי יש דרך אחרת לפחות לקידמה, אין להכחיש את העובדה ההיסטורית שהם אשר ביזמתם, חזונם והרצותם האגדית דית הדחירו את הציביליזציה על פסיהן של מסילות הברזל מחוף אל חוף. הרוח הקאל־ווינגיסטי והדוגמה הדארווינגיסטית מצאו להן כר נרחב ושופע ביבשת העצומה, שצפנה בחובה את המאגר הגדול ביותר של אוצרות טבע והיתה אבן־שואבת למיליוני מהגרים מן "העולם הישן". "הברונים השודדים" מראשית ימי הביניים העניקו לאיכרי סביבתם חסות ומגן מפני פשיטות ברברים, ואילו במחצית השניה של המאה הי"ט כיסו את יבשת אמריקה רשת של מסילות ברזל ובתי־חרושת. בכך העניקו לארצות־הברית עצמה כלכלית ומדינית שהצעידתה אל דרכה כמעצמה עולמית ראשונה־במעלה.

מאז תום מלחמת־האזרחים ועד ראשית המאה

הם העניין. שפן באותן שנים לערך קם המדק־דק חנוך ילון והפך את הקערה על פיה. הוא עיין בכתבי־היד הקדומים של המשנה ומצא שבצירופים מטיפוס זה אכן קיים יידוע פור־מלי. בכתבי־יד אלה הצורה איננה "ביתו של האדם" אלא "שלאדם" במלה אחת, וצורה זו מיוחדת היא (+ש+ל+האדם). ואין הצורה "של האדם" אל שיבוש של מעתיקים מאוחרים (בזכות שיבוש זה, אנב, נולדה לנו המלית "של" שלא היתה קודם־לכן!). מה עשה עגנון בעקבות גילוי זה? הלך ותיקן את ספריו בהתאם לתגליתו של ילון, וברוב המקומות הוסיף ה"א" הידיעה אחרי "של".

ובל יזלזלו חוקרי הספרות בדיקדוקי־עניות אלה. יעיינו־נא בפרקים ה"דיקדוקיים" ביוֹתר בספר הנידון ויסתבר להם שאצור בהם חומר רב העשוי לסייע להבנת דיוקי סגנונו של מספרנו הדגול. בירוריו של ד"ר מנצור בדבר מקומו של פועל, של שם או של מלת־יחס אינם עיונים תיאורטיים "סבילים" אלא יוצאים הם, בסופו של דבר, לענות על שא־לות הנוגעות לכל קורא שרצונו להעמיק בספרי עגנון. וכך מסביר החוקר בהקדמתו את אופן בירורו:

אחת השאלות, שביקשתי למצוא להן פת־רון, היא זו: שני צירופים תחביריים או יותר, שנראים משמשים לאותה משמעות, מה ביניהם? שמה יש ביניהם הבדל כלשהו במשמעות? אם לאו, אפשר רק צירוף אחד רגיל, ואילו משנהו אינו בא אלא לצורך חיקוי או בניב, שאין צירוף מלותיו חפשי, וכיו"ב? אם שניהם רגילים, האם הם מות־נים? ואם כן, במה? (ע' כ).

הספר כתוב בבחירות רבה, על אף אפיו המורכב (בעיקר בסוגיה של שינויי גרסות); ואף זאת: לשונו של מנצור יפה, עשירה וקצרת־משפטים (שלא כדרכם של בלשנים מסוימים בארצנו, הכותבים בלשון מסורבלת וחסרת־עצמיות). החומר מסור לנו בחסכון ותכליתיות (אף ההמדפיס לא סייע בכך, שפן הצד הטיפוגרפי אינו עומד על הרמה הדרושה לספרי־מחקר).

ש. ס.